

uden hensyn til, hvad han *nu* måtte mene (Lannung er formand for Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen). Til alt dette kommer, at han ofte blander erindringsstoffet (med og uden journalistiske lån og/eller retouche) med, hvad han senere har læst eller har fået fortalt. Dette gælder således bl. a. omtalen af den danske gesandt Harald Scavenius' indberetning til Udenrigsministeriet i august 1918, en indberetning som forf. ikke kan have haft kendskab til den gang, og som i øvrigt ikke er korrekt citeret.

Hvad øjenvidneskildringerne angår – som altså ikke altid er øjenvidneskildringer – beretter forf. f. eks. om krydseren Auroras rolle under Oktoberrevolutionen, herunder dens kanonild med flere træffere mod Vinterpaladset. Det er imidlertid en fastslået kendsgerning, at Aurora kun skød med løst krudt. De mange lig fra den anti-bolsjevikiske kvindebataljon, som skulle være fundet i Neva'en, synes ligeledes at være en skrøne. Trods sin bevidsthed om som udenforstående ikke at kunne følge så nøje med i den samtidige politiske udvikling, mener Lannung nu, at han alligevel havde en fornemmelse af især Lenins rolle i efteråret 1917. I betragtning af, at Lenin ved denne tid var gået under jorden og fra sit skjulested i Finland kun pr. kurer stod i forbindelse med det illegaliserede bolsjevikparti, virker denne påstand ikke sandsynlig. Lannungs karakteristik af Lenin længere fremme (s. 183) er i øvrigt i kras modstrid med hans samtidige vurdering af Lenin (og Trotskij) som »resp. en fantast og en forbryder«.

Dette retoucherede billede kommer også klart frem på andre felter, ikke mindst ved udeladelsen af omtale af, hvordan den unge Lannung (eller Larsen, som han den gang hed) bedømte den politiske situation i det bolsjevikiske Rusland og karakteriserede det bolsjevikiske regime ved tidspunktet for hans hjemrejse til Danmark i begyndelsen af 1919: at regimet stod for fald, at der var tale om en enorm fiasko for de bolsjevikiske ideer, at bolsjevismen og dens system var ganske uproduktivt, og at man fra udlandets side bedst kunne bekæmpe det ved at »isolere den pestsyge« for herved at ramme dets livsnerve: propagandaaktiviteten.

Der synes at være mere hold i beskrivelserne af nødhjælpsarbejdet i forbindelse med Nansen-missionen. (Hvorfor insisterer forf. mon på at stave Nansens fornavn Frithiof, når det fremgår af bogens illustrationer, at Nansen selv skrev Fridtjof?). Også her savner man dog den politisk vakte Lannungs samtidige beskrivelser og vurderinger af de brændende politiske spørgsmål. Man får heller ikke på noget tidspunkt fortalt, hvor omfattende det udenlandske nødhjælpsarbejde var. Erindringernes værdi ligger derfor mere i de øjeblikksbilleder, han giver af dagliglivet i Rusland: transportforholdene, ernæringsituationen, gadelivet o. l. Ikke mindst hans skildringer af forskellige lange jernbanerejser er interessante.

Lannungs virksomhed i Rusland holdt op nogenlunde samtidig med Lenins død og dermed den bolsjevikiske arvefølgestrid. I et efterskrift fortæller han, hvor mange gange han siden har besøgt Sovjetunionen, og at han i 1970'erne har været der hvert år. Hvordan Lannung oplevede stalinismen i dens mange manifestationer i 1930'erne, får vi dog intet at vide om. Derimod fortæller han kort om de store fremskridt i økonomisk og uddannelsesmæssig henseende, som Sovjetunionen har oplevet i løbet af de sidste 60 år, selv om en sådan udvikling jo ikke er noget enestående eller et særligt sovjetisk fænomen.

Bent Jensen

Inger Nilsson: Grönlandsfrågan 1929–1933. En studie i småstatsimperialism. Umeå. Umeå Studies in the Humanities 17. 1978. 124 s.

Den dansk-norske strid om suveræniteten over Østgrønland, der ved en international voldgiftskendelse i 1933 blev afgjort til dansk fordel, har hidtil ikke været gjort til genstand

for nogen selvstændig historisk undersøgelse. Stridens mange interessante folkeretlige aspekter har – især i Norge – været indgående behandlet. Ligeledes fra norsk hold findes en del memoirelitteratur og andre bøger præget af de stærke følelser, som striden skabte i Norge – ikke mindst efter dommens afsigelse. Selv om følelserne må antages at have lagt sig nu, blev det alligevel en uvildig svensker, der som den første efter åbningen af periodens udenrigsministerielle akter har kastet sig over en samlet fremstilling af konfliktens årsager og forløb.

Forfatteren, Inger Nilsson, har valgt at sætte nogle generelle, politologisk inspirerede problemstillinger op som afhandlingens hovedformål. Det fremgår dels af undertitlen, dels af indledningskapitlet, hvor hun gør følgende to hovedspørgsmål til de centrale: (1) Hvorfor opstod en nationalitetstvist mellem to små stater? (2) Hvorfor valgte disse to små stater at følge så vidt forskellige politiske linier i dette spørgsmål? Man kan sige, at der herved introduceres tre forskellige teoretiske aspekter i analysen: et småstatsaspekt, et konfliktraspekt og et beslutningsprocesaspekt. Min hovedindvending mod bogen er, at forfatteren hverken i sit korte metodiske og teoretiske afsnit eller i den empiriske del følger disse tre aspekter op på en tilfredsstillende måde. Til trods herfor lader hun alligevel i vidt omfang den teoretiske synsvinkel styre disposition og indhold, hvilket gør fremstillingen unødigt omstændelig og repetitiv og betyder, at væsentlige historiske spørgsmål lades ubesvarede, f. eks. hvordan striden generelt indvirkede på forholdet mellem Danmark og Norge. Bogen bliver således et eksempel på en ufrugtbar sammenblanding af de to discipliner historie og international politik. De teoretiske problemstillinger medtages for at gøre undersøgelsens formål mere generelt. Men dels ydes der ikke noget bidrag til den teoretiske forskning, og dels bliver kvaliteten af den historiske fremstilling ringere.

Ud fra en småstatsbetragtning er en af de interessante sider ved den dansk-norske Grønlandsstrid de to landes villighed til at lade spørgsmålet afgøre af en international domstol. Det vidner om småstaternes interesse for skabelsen af et internationalt retssamfund til erstatning for det herskende anarki, hvor det er stormagternes magtressourcer, der er afgørende for konflikters løsning. For Inger Nilsson er det imidlertid stridens negative sider, der har interesse: Hvorfor opstod der overhovedet en konflikt mellem to venligtsindede små stater? Dette spørgsmål kan næppe besvares ud fra en småstatsteori. Det forsøger forfatteren da heller ikke. Refleksioner over småstatsbegrebet eller småstatsadfærd forekommer ikke senere hen i bogen. Hendes eneste grund til at indføre sondringen mellem små og store stater er, at hun vil vise, at imperialisme (det nøjere indhold af dette begreb præciseres ikke) og aggressive nationalistiske tendenser ikke alene forekom hos tidens stormagter men også i de små stater. På dette grundlag forekommer hendes indledende hovedspørgsmål og undertitlen vildledende, idet der skabes forkerte forventninger om, hvad bogen drejer sig om.

Nilsson definerer konflikten som en nationalitetskonflikt og påpeger allerede i indledningen, hvor stærkt de nationalistiske ideer prægede norsk politisk liv i denne periode. Også Danmarks adfærd i Grønlandsstriden betragtes fra bogens start som nationalistisk inspireret (s. 12). Denne entydige historiefortolkning problematiseres overhovedet ikke, hvilket bl. a. viser sig ved at hun uden videre lader første verdenskrig være en følge af uløste nationalistiske aspirationer og konflikter. Det har yderst uheldige konsekvenser, at hun på denne måde fra starten lægger sig fast på en bestemt tolkning af konfliktens karakter. Tesen om at aggressiv nationalisme også udgjorde en del af de små staters (Norges) udenrigspolitik bliver taget for givet på forhånd og underbygges herved ikke overbevisende gennem afhandlingen. Tværtimod påviser hun faktisk selv – uden at gøre sig klart hvilke konsekvenser det har for hendes hovedtese – hvorledes andre faktorer spillede en rolle for konfliktens årsager og forløb. Det fremgår således, at hovedårsagen til at su-

verænitetsspørgsmålet aktualiseres er den udvidelse i fiske- og fangstvirksomheden, der sker i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. Danmarks ønske i årene 1915–21 om at få Grønlands statsretlige stilling fastslået gennem henvendelser til fremmede magter forklares derfor s. 22 med risikoen for konfrontationer i området som følge af den øgede erhvervsaktivitet – helt i modstrid med den nationalistiske fortolkning, der blev givet s. 12.

I det hele taget betyder forfatterens udgangspunkt, at konfliktens økonomiske baggrund ikke belyses tilfredsstillende. F. eks. fremgår det ikke af tabellen s. 62 om fiskeriets udvikling 1928–32, hvor stor rolle netop Grønlandsfiskeriet spillede i Norge (Danmarks erhvervsinteresser behandles overhovedet ikke). Umiddelbart efter søger hun at afveje de økonomiske og de nationalistiske motivers relative vægt i den norske politik, og her bruges ukritisk et citat fra en bog af Gustav Smedal, en af de ledende i aktivistbevægelsen i Norge, til at understrege, at de nationalistiske motiver var de afgørende. Det kan i hvert fald ikke gøre det ud for nogen dokumentation, næppe heller af hvilke motiver der var vigtigst for aktivistbevægelsen. Det viser kun, hvorledes forfatteren selv fortolker konflikten. S. 88 vender hun tilbage til spørgsmålet – igen uden nogen overbevisende dokumentation.

En anden faktor, som hun til slut tillægger stor vægt til forklaring af den norske politik er regeringernes svaghed. De skiftende mindretalsregeringer, hvis parlamentariske grundlag var yderst spinkelt, var dels præget af intern uenighed, dels udsat for stærkt pres udefra. Svaghed indadtil skulle derfor kompenseres gennem en aggressiv udenrigspolitik, hvortil var knyttet håbet om en prestigegevinst. Altså igen en forklaringsfaktor, der ikke uden videre understøtter tesen om, at nationalismen var den afgørende drivkraft bag norsk udenrigspolitik i Grønlandssagen.

Hermed er vi nået til forfatterens beslutningsprocesanalyse. Et centralt led heri er den stadige sammenligning af situationen i de to lande. Det betones gang på gang, at i Danmark var forholdene langt mindre komplicerede end i Norge. Den danske regerings politik blev i modsætning til den norske tilrettelagt roligt og målbevidst og stort set med fuld opbakning fra folketing og presse. Denne forskel i vilkårene for udenrigspolitikens udformning gør, at analysen næsten helt er koncentreret om situationen i Norge. Hertil bidrager også, at Norge er den aktive, konfliktudløsende part. Afsnittene om Danmark bringer intet væsentligt nyt frem. De er så korte, at de næppe danner tilstrækkelig baggrund for den sammenligning, der foretages. At belyse forholdene i Danmark synes ikke for forfatteren at have nogen værdi i sig selv, men tjener nærmest det formål at sætte den komplicerede norske situation i relief.

Den norske beslutningsproces er især interessant derved, at organer, der i princippet var helt underordnet regeringen, kom til at spille en selvstændig rolle ved politikens udformning – ofte i modstrid med den af regeringen fastlagte linie. Det gjaldt Ishavsrådet, et af handelsministeriet udnævnt organ, hvis opgaver var af videnskabelig geografisk art, og Haagdelegationen, der repræsenterede den norske regering under domsforhandlingerne. Begge steder var aktivistbevægelsens folk stærkt repræsenterede, og efterhånden som konflikten skred frem blev det mere og mere klart, at det snarere var disse to organer – især Ishavsrådet – og ikke regeringen der fastlagde den norske politik i Grønlandsstriden. Ishavsrådet repræsenterede okkupationslinien, og denne linie sejrede til trods for, at regeringen forud for begge de to norske okkupationer, der blev gennemført med et års mellemrum, var gået ind for en forhandlingslinie. 29. juni 1931 fordømte regeringen først den på privat initiativ foretagne okkupation i Østgrønland for blot 10 dage senere at gøre den til officiel politik. Ishavsrådet og dets aktive formand, Gustav Smedal pressede snart efter på for at få gennemført endnu en okkupation. Men statsministeren slog under et re-

geringsmøde fast, at der ikke kunne blive tale om nye okkupationer så længe domsforhandlingerne i Haag foregik. Det blev imidlertid endnu engang Ishavsrådets linie, der sejrede, bl. a. i kraft af at Rådet med held benyttede Haagdelegationen i sit spil mod regeringens forhandlingslinie. 12. juli blev endnu et område på den østgrønlandske kyst officielt inddraget under norsk statsoverhøjhed.

Bogen bringer en del interessante detaljer omkring hele dette hændelsesforløb. Men nogle af de centrale spørgsmål forbliver dog ubesvarede. Kildematerialet giver ikke grundlag for på tilfredsstillende vis at belyse forhandlingerne under de norske regeringsmøder. Derfor kan det heller ikke klart fastslås, hvilken betydning Grønlandsaktivisternes pres på regeringen havde. Inger Nilsson er tydeligvis interesseret i at opklare dette spørgsmål, men betoner ikke tilstrækkeligt i hvor ringe grad det lykkes.

Om analysen af den norske beslutningsproces kan det generelt siges, at den – til trods for at der i indledningen opstilles nogle begrebskategorier med udgangspunkt i teorier fra international politik – forekommer alt for tilfældig. Således får man et meget overfladisk indtryk af pressens holdning og betydning og af opfattelserne inden for de politiske partier. Og som nævnt i det foregående er det vigtige spørgsmål om regeringens motiver ikke klarlagt på overbevisende måde. I det hele sker der ikke den systematiske afvejning af forskellige faktorerers indflydelse, som man kunne forvente efter hendes – ganske vist meget korte – teoretiske oplæg. Det virker nærmest som om den indledningsvise opstilling af diverse aktørgrupper spærrer for en mere nuanceret vurdering af disse gruppers indflydelse. Således skyldes den manglende belysning af partiernes holdninger bl. a. at Stortingets udenrigskomité opfattes som en enhed (aktør), hvorved de meningsbrydninger, der givetvis har eksisteret inden for komitéen, slet ikke kommer frem. Det hjælper ikke, at hun til slut gennem nogle figurer søger at illustrere beslutningssystemet. Det får hende ganske vist til at inddrage f. eks. pressens betydning, men figureerne understreger kun den relativt unuancerede behandling, som de forskellige aktørgrupper har fået.

Inger Nilssons bog er således alt i alt behæftet med alvorlige mangler. Vigtige spørgsmål og vigtige perspektiver i forbindelse med den dansk-norske Grønlandsstrid er slet ikke eller ikke tilfredsstillende behandlet. Og bogens indre struktur lader meget tilbage at ønske. Med det kildemateriale, der er tilgængeligt, må der være grundlag for andre og bedre analyser af denne specielle og enestående strid mellem de to nordiske broderlande.

Hans Branner

Niels Ulrichsen: J.A.K. – en dansk krisebevægelse. København, Den danske historiske Forening, 1978.

Den økonomiske frigørelsesbevægelse J.A.K. (Jord, Arbejde, Kapital) stiftedes i 1931 og eksisterer den dag i dag. Den økonomiske idé var (er) at frigøre Danmark for »renteslaveriet« gennem afskaffelse af »guldmonopolet«. Dens stifter, landinspektør Kristian Engelbrecht Kristiansen, Brande (»profeten fra Brande«) var præget af georgistiske synspunkter og desuden af interesser for teosofiske, biodynamiske, pacifistiske og astrologiske emner. At han var afholdsmand, ikke-ryger, vegetarianer og antivivisektionist siger næsten sig selv. Berettigelsen i at kalde J.A.K. en krisebevægelse ligger i, at en lang række indikatorer viser, at den blomstrede i den værste kriseperiode i 1930'erne; én sådan indikator er antallet af abonnenter på J.A.K.-bladet, der nåede et højdepunkt i året 1934. J.A.K.-bevægelsen havde især tilslutning på landet og især i Jylland, og den bejlede til samme kreds som LS-bevægelsen. LS, der var oprettet få måneder før J.A.K., omfattede på et vist tidspunkt (i 1932) hveranden landbofamilie, medens J.A.K.-bevægelsen, da den stod stærkest, måske omfattede hver tiende landbofamilie. Forfatteren ser J.A.K.-bevæ-